

BJÖRN WAHLROOS

**BARRIKADEILTA
PANKKI
MAAILMAAN**

**ERÄÄNLAISET
PÄIVÄKIRJAT
1952–1992**

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

© Björn Wahlroos, Saara ja Björn Wahlroosin säätiö ja
Kustannusosakeyhtiö Otava 2021

Kuvaliitteiden kuvat ovat Björn Wahlroosin kotiarkistosta, ellei toisin mainita.

ISBN 978-951-1-41751-4

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2021

Contents

Esipuhe	9
1. PERINTÖTEKIJÄT	13
Rauma, Viipuri, Turku	15
Vanhempani	18
2. PUNAISESSA VIRASSA	23
Teinihippi	26
Castron ja Guevaran matkassa	29
Vasemmalla laidalla	32
Lyhyt vallankumous Hankenilla	35
3. NUORUUTENI YLIOPISTOT	40
Reserviupseerikoulu ja kadettikoulun lyhyt oppimäärä	41
Hanken	45
Brown	49
Vararehtorina	54
North by Northwestern	58
Takaisin Suomeen	60
4. ALEKSANTERINKADULLE	62
Päätöksenteon sietämätön keveys	68
Kulttuurivallankumous	73
Pääjohtajien kisa	75
5. HELSINGIN OSAKEPANKKI	79
Tarkkailuasemissa	81
Kuningas ja minä	84
Yöllinen valtaus	87
Maan suurin pankki	91

6. METSÄTEOLLISUUDEN MUODONMUUTOS	97
Pietarsaaren Schaumanit	101
Tulikaste	105
Suuri rakenneuudistaja	110
Strömberg	113
7. TAMPEREEN PELLAVA JA RAUTA	117
Riikosen ensimmäinen valtaus	118
Tampella	122
Kulkukauppias	126
Uskomaton diili	129
8. SPONSOROITUA SOTAA	133
Tampereen Rohto	135
Suuri kolmio	137
Teollistamisrahasto	141
Sotasuunnitelma	144
Ratsastamme aamunkoitteessa	147
Vastahyökkäys	150
Alakynnessä	152
Perääntyminen	154
Rintama murtuu	156
9. TUMMIA PILVIÄ TAIVAANRANNASSA	160
Optiopörssi	162
KOP:n suurin omistaja	166
Ensimmäinen katoamistempu	169
Santalan valtakunta	171
Rauma-Repola	174
Konepajateollisuuden saneeraussuunnitelma	176
10. FINANSSITAVARATALO	179
Sammon ryöstö	182
Vakuutusmiehet sotajalalla	185
Menetetty tilaisuus	189
Asemiin ajo	192

11. KOURI-KAUPAT	195
Finanssilaitos	197
Taloushistorian suurin nurkkaus	201
Yöllistä hevoskauppaa	204
Pentti Kourin hetki	209
Jälkipeli	212
12. SUURI SUOMALAINEN KONKURSSI	217
Wärtsilä Marine	219
Elokuun sopimus	221
Selvitystila	225
Versio 7b	228
Voihan siitä sitten myöhemmin riidellä	231
13. VIIMEINEN NURKKAUS	235
Proventus	237
Lohjan Kalkki	239
Valkoinen ritari	241
Joustava fuusiosuunnitelma	245
Osake- ja kiinteistökauppaa	248
Hovioikeus	252
Greenmail	253
Laskiaissiivousta	256
14. TÄHTI ON SYNTYMÄSSÄ	259
Puuhiokkeesta mikrotietokoneisiin	261
Omistajastrategiaa	263
Kolmas blokki	266
Pohjantähti	269
Punainen jättiläinen	272
15. POHJOISMAISIA UNELMIA	275
Scandinavian Bank	276
Pohjoismaiden johtava investointipankki	283

16. ERICSSONIN KOSIOMATKA	287
Matthau ja Lemmon	289
Uusi kuherruskuukausi	292
L. M. Ericsson	295
Kriisinpoikanen	299
Onneton kuninkaantekijä	301
Casimirin täyskäännös	303
Nicholas	307
17. UUSI NOKIA NÄKEE PÄIVÄNVALON	311
Suomen suurin LBO	312
Pohjolan sielunmaisema	316
Uusi kilpahevonen radalla	319
Lassilan läksiäiset	322
Luovaa ajattelua	324
Kaksi bassoa	327
Titaanin viimeinen taisto	330
Ihan tarpeeksi hyvä	334
18. VAHVAN MARKAN LOPPU	336
Patriootit voittavat	338
Kaatuva pankki	342
Allianssi	344
Devalvaatio	347
Tellervo Koivistoa neuvomassa	350
Joutsenlaulu	352
19. MANDATUM	357
Pääjohtajaa etsimässä	359
Uusi investointipankki	362
Neuvotteluja ja sopimuksia	365
Selviä ja epäselviä puheita	368
Sevillan parturi	370
Dramatis personae	374
Henkilöhakemisto	378

Esipuhe

Minulle on suotu enemmän kuin yksi elämä. Olen voinut tehdä akateemisen, yrittäjän ja liikkeenjohtajan uran. Olen saanut viettää vaimoni kanssa yli neljäkymmentäviisi onnellista vuotta, ja puhun lähes päivittäin lasteni kanssa. Elän juuri niin kuin itse haluan. Minulla on myös ollut onnea, joka on auttanut elämäni murroskohdissa. Elämäni olisi hyvin helposti voinut muodostua aivan toisenlaiseksi. Olen tästä kaikesta syvästi kiitollinen.

Olen saanut asua ja tehdä töitä Yhdysvalloissa, Ruotsissa ja Englannissa, mikä on tehnyt minusta parantumattoman anglofiilin. Vuosi vuodelta olemme vaimoni kanssa alkaneet viettää yhä enemmän aikaa Lontoon kodissamme ja Englannin maaseudulla ystäviemme, lastemme ja lastenlastemme kanssa. Britanniassa muistelmien kirjoittaminen on lähes itsestäänselvyys, ainakin jos on elänyt hieman keskimääräistä tapahtumarikkaamman elämän. Se mielletään tavaksi jakaa pieni osa tästä etuoikeudesta eteenpäin.

Aloin pitää eräänlaista päiväkirjaa yli kolmekymmentä vuotta sitten. En toiminut siten, että olisin joka päivä tehnyt siihen merkintöjä, vaan kirjaten yleensä joitakin viikkoja jälkepäin tapahtumien kulun muistiin. Kirjaamistapa muodostui pääasiassa teemattiseksi kootessani tapahtumat kokonaisuuksiksi tai tarinoiksi niistä yhtiöistä tai ihmisistä, joiden kanssa olin ollut tekemisissä. Teemattisuus on sitten editointivaiheessa edelleen korostunut. Kulloisenkin teeman puitteissa tarina etenee kuitenkin pääsääntöisesti kronologisessa järjestyksessä. Lapsuudestani ja nuoruudestani minulla ei ole päiväkirjaa, mutta jonkin verran arkistoja löytyy. Muistoni niil-

tä ajoilta laitoin tekstimuotoon vuosina 2007–2010. Näiden muistelmien ensimmäiseen lukuun sisältyvä lyhyt sukuhistoriikki nojaa isoisoisäni G. Waldemar Wahlroosin sukututkimukseen *Genealogica Wahlroosiana*.

Minulla on tietenkin ollut käytössäni oma arkistoni yli viidenkymmenen vuoden ajalta ja lisäksi sekä omat että sihteerini kalenterit, joista löytyvät lähes kaikki tapaamiseni vuodesta 1975 lähtien. Niiden selailu on hauskaa ja palauttaa mieleen monta hienoa ja jännittävää hetkeä. Samalla kalenterit ja päiväkirjamerkinnot muistuttavat ikävä kyllä lukijaansa toistuvasti myös siitä, miten epäluotettava lähde pelkkä ihmisen muisti on, ainakin jos kyse on yli neljännesvuosisadan takaisista tapahtumista. En tietenkään väitä, että minun versioni tapahtumista olisi täsmälleen oikea, sillä tapahtumissa on aina paljon tulkinnanvaraisuutta. Lähdemateriaalia käyttämällä olen kuitenkin yrittänyt lähteä liikkeelle tosiasioista ja samalla pitää omaelämäkerran kirjoittajan luonnollisen taipumuksen kaunistella asioita omaksi edukseen jotenkuten kurissa.

Muistelmissa on yleensä se ongelma, että kertoja itse tulee tarinassa liian dominoivaksi. Yksikön tai monikon ensimmäisen persoonan pronomiinilla alkavia lauseita oudoksutaan oikeutetusti ainakin silloin, kun niiden osuus nousee huomattavaksi. Olen yrittänyt pitää tämän mielessä, mutta en ole varma, olenko siinä onnistunut. Ensimmäisen persoonan pronominia ja verbi-muodon yksikön ensimmäistä persoonaa on vaikea välttää kerrottaessa tarinaa, jossa on itse lähes koko ajan läsnä muutakin kuin vain todistajana.

Toinen ongelma on se, että totuuden puitteissa ei ole mahdollista kirjoittaa imartelevasti kaikista kohtaamistaan ihmisistä. Jotkut heistä ovat aikoinaan arvanneet tulevaisuuden väärin tai muuten toimineet tavalla, joka ei näytä jälkikäteen katsoen hyvältä. Ongelmaa voi suhteuttaa valitsemalla sanansa ja varsinkin adjektiivinsa harkiten ja siirtämällä muistelmien julkaisuhetkeä mahdolli-

simman kauas tulevaisuuteen. Sillekin on ikävä kyllä luonnollinen takarajansa ihmismuistin heiketessä yleensä seitsemän vuosikymmenen tultua täyteen. Tuolloin muistelmat on viimeistään syytä panna paperille.

Käsillä oleva osa muistelmistani kattaa elämäni ensimmäiset neljäkymmentä vuotta. Toinen osa tuo kertomuksen meidän aikaamme. Muistelmieni ensisijaisena tarkoituksena on tarjota lukijalleen näkökulma Suomen elinkeinoelämän kehitykseen 1980-luvun kasinotalouden murroksesta 2020-luvun haastavaan digitalouteen. Niissä esiintyvät useimmat aikakauden merkittävistä yritysjohtajista ja moni poliitikoistakin. Välittääkseni tapaamisista ja keskusteluista selkeämmän kuvan myös nuoremmille lukijoille olen aika ajoin lisännyt tekstiin luonnehdintoja henkilöistä. Ne ovat tietenkin vain omia mielipiteitäni. Käytän henkilöistä usein kolmea eri nimeä: sukunimeä, etunimeä ja varsinkin suomenruotsalaisten kohdalla myös kutsumanimeä. En yksinkertaisesti pysty kirjoittamaan tuttavistani ja ystäväistäni käyttäen vain nimeä, jota en koskaan illallispöydässä käyttäisi. Selvyuden vuoksi olen lisännyt henkilörekisteriin myös kutsumanimiä.

Olen päiväkirjan muodossa kirjoittanut tätä elämäkertaa yli kolmekymmentä vuotta. Lukemattomat ovat ne kerrat, kun vainoni Saara on astunut huoneeseen löytääkseni minut Macini edestä ja kysynyt: ”Kirjoitatko taas muistelmiasi?” Haluan tässä esittää hänelle anteeksipyyntöni lisäksi sydämelliset kiitokseni siitä, että tästä ei ole seurannut suhteellemme mitään sen vakavampaa. Syytä olisi voinut olla. Hänen lisäksi lopullisen käsikirjoituksen ovat lukeneet lapseni Nina ja Thomas, joille myös esitän kiitokseni rakentavasta kritiikistä ja monista hyvistä kommentteista.

Kuten aikaisempien kirjojeni kohdalla, olen saanut suurta apua Maria Silanderilta, joka on ystävällisesti muokannut äidinkielestäni ruotsista vaikutteita saaneen suomen kieleni helppolukuisemmaksi. Olen hänellekin suuren kiitoksen velkaa. Otava on halunnut ottaa käsikirjoitukseni kustannusohjelmaansa, mistä esitän nöyrät kii-

tokseni kustannusyhtiölle ja varsinkin Jarkko Vesikansalle, jonka kommentit ovat niin ikään olleet arvokkaita. Haluan esittää kiitokseni myös ruotsinkieliselle kustantajalleni Tapani Ritamäelle, joka on huolellisesti syventynyt käsikirjoitukseen ja esittänyt lukuisia parannusehdotuksia. Jäljellä olevat asia- ja tyylivirheet ovat tietenkin omalla vastuullani.

Mont Boronissa kesäkuussa 2021

Björn Wahlroos

PERINTÖTEKIJÄT

Vanhin tunnettu esi-isäni on Henrik Erikson, Valpolan tilan isäntä Pyhämaan pitäjän Lahdenvainion kylästä. Kuollessaan vuonna 1738 hänen väitettiin olleen yli sadan vuoden ikäinen. Hänen vaimonsa Anna Henriksson synnytti neljä poikaa ja kaksi tytärtä. Toiseksi nuorin pojista Erik peri tilan ja liitti, kuten tavaksi oli tullut, sen nimen patronyymiinsä. Erik Henriksson Valpola nai vuonna 1690 syntyneen Valborg Erikssonin. He saivat neljä lasta ennen kuin Erik vuonna 1731 kuoli *per trucidationem* – hänen naapurinsa tappoi hänet. Valpolan peri hänen vanhin poikansa, vuonna 1714 syntynyt Johan Eriksson. Hänestä tuli viimeinen esi-isistäni, joka vietti koko elämänsä viljellen vain Lahdenvainion kylän maita. Hän kuoli vuonna 1787.

Johan Erikssonin vuonna 1739 syntynyt poika Matts oli tuolloin jo ottanut ensimmäiset vaatimattomat askeleensa kohti korkeampaa yhteiskunnallista asemaa. Kirkonkirjojen mukaan tilallinen Matts Johansson Valpola toimi lautamiehenä ja lopulta herastuomarina. 1770-luvun alussa hän meni naimisiin vuonna 1752 syntyneen Lisa Mårtensdotterin kanssa. He saivat seitsemän lasta, joista viisi selvisi ensimmäisestä elinvuodestaan. Vuonna 1784 syntynyt esi-isäni Isak oli heistä neljäs. Hän sai nimensä veljeltään, joka oli kuollut kuusitoista kuukautta ennen hänen syntymäänsä. Lisa-äidin kuoltua 4. tammikuuta 1790 Isakin isä meni uusiin naimisiin Anna Mattsdotterin kanssa, ja seuraavan vuoden maaliskuun 6. päivänä Isakille syntyi puoliveli Gustav.

Seuraavan vuosikymmenen aikana perheeseen syntyi vielä kolme sisarusta.

1700-luvun lopulla patronymien käyttö alkoi hiipua. Sukunimeksi otettiin varsinkin Pohjanmaalla ja Satakunnassa useimmiten tilan nimi, vaikka se olisikin jo siirtynyt toiseen sukuhaaraan. Ruotsinkielisten keskuudessa tuli varsinkin kaupunkeihin muutettaessa tavaksi muunnella ja jalostaa suomenkielisiä tai liian talonpoikaisiksi koettuja nimiä. Näin myös Valpolasta tuli Wahlroos.

Isak oli sukuni ensimmäinen Wahlroos, joka tosin vuoteen 1820 saakka kirjoitti uuden sukunimensä muodossa Walros. Hän ei kuitenkaan ollut ainoa: myös hänen Raumalle muuttanut velipuolensa Gustav otti käyttöönsä uuden tyylikkään sukunimen. Gustav Wahlroosin kuoltua hänen leskensä Lisa Eriksdotter Perola päätti edellyttää, että myös uusi aviomies Gustav Adolf Mattson Yrjälä vaihtaisi sukunimensä ruotsinkieliseksi. Siksi Rauman Wahlrooseja on alusta saakka ollut kolme erillistä sukuhaaraa.

Isänsä kuoltua myös Isak muutti 1812 Raumalle, jossa hän eteni rengistä porvariksi ja avioitui 1788 syntyneen Johanna Algrénin kanssa. He saivat viisi lasta, joista vain kaksi varttui aikuisiksi. Heistäkin nuorempi, Johan Isak, hukkuu lapsettomana Porin Reposaaaren satamaan. Vanhempi poika, isoisäni isoisä Gustaf Wilhelm oli syntynyt 10. lokakuuta – joka sattumoisin on myös oma syntymäpäiväni – vuonna 1816. Hänestä tuli raumalainen merikapteeni, laivanvarustaja ja kaupunginvaltuutettu. Sukuhistoriikin mukaan hän oli Rauman varakkain mies.

Gustaf Wilhelm (1816–1884) nai häntä kolmelta vuodelta nuoremman porvaristytärtären Juliana Wilhelmina Fribergin, jonka kanssa hän sai yksitoista lasta. Yhdeksästä pojasta kaikki yhtä lukuun ottamatta varttuivat aikuiseen ikään. Koska Gustaf Wilhelmin varallisuus tulisi pesänjaossa jakaantumaan niin moneen osaan, oli poikien hankittava itselleen ammatit. Kahdesta tuli merikapteeneja ja kahdesta rautatievirkailijoita. Yhdestä tuli apteekkariksi, yhdestä tullivirkailijaksi, yhdestä kauppias ja nuorimmasta, isoisäni

isästä Gustav Waldemar Wahlroosista, tuli lyseolehtori ja rehtori. Toinen tyttäristä, Matilda Antoinette, yleni suvustani ainoana aate-
listoon naidessaan vapaaherra Berndt Volmar Stackelbergin (1851–
1910) ja synnytti hänelle seitsemän lasta. Heistä ei kylläkään tullut
kartanonomistajia. Vanhin poika Berndt Wilhelm Ragnar Stackel-
berg teki uran majakkalaiva Rauman kapteenina.

Rauma, Viipuri, Turku

Isoisäni isä G. Waldemar (kuten hän halusi itseään kutsuttavan)
Wahlroos syntyi 27. kesäkuuta 1856. Hän suoritti sukuni ensimmäi-
senä yliopistotutkinnon, ja perinne on hänestä jatkunut poikaani,
jonka maisterintutkintoa juhlistimme 80 ystävän ja sukulaisen voi-
min illallisella kodissamme Porvoon Ridarforsissa vuonna 2004.
Isäni luovutti tuolloin pojanpojalleen oman isoäitinsä muotokuvan
seppeleensitojana G. Waldemarin promootiossa. Tyttäreemme suo-
ritti yliopistotutkintonsa Hollannissa.

G. Waldemar teki elämäntyönsä Viipurissa, ruotsalaisen lyseon
historian lehtorina ja rehtorina. Hän koulutti useita sukupolvia
suomenruotsalaisperheiden vesoja, jotka jatkoivat uriaan Hel-
singissä, Pietarissa ja Pariisissa. Heidän arvostuksestaan kertoo kir-
ja *När vi voro skolpojkar*, joka julkaistiin G. Waldemarin 75-vuotis-
päivän kunniaksi 1931. Vaimonsa Aina Anna Sofia Söderholmin
kanssa G. Waldemar sai neljä poikaa, joista toiseksi nuorin, Arne
Hilding, oli isoisäni. Nuorimmasta, Helmer Jarlista, tuli aikanaan
merkittävä vaikuttaja Porvoon seudulla; *Borgåbladetin* päätoimittaja
ja kansanopiston rehtori. Syyskuun 18. päivänä 1936 G. Waldemar
istahti iltakävelyn jälkeen keinutuoliinsa ja vaipui rauhallisesti ikui-
seen uneen. Hänet siunattiin Pietari Paavalin kirkossa Viipurissa ja
haudattiin Raumalle.

Isoisäni Arne Hilding (1889–1954) valmistui diplomi-insinööri-
ksi Suomen Teknillisestä Korkeakoulusta Helsingissä 1915 ja työs-

kenteli käytännössä koko ikänsä Valtionrautateiden palveluksessa. Ilmeisen sosiaalisena persoonana hän loi itselleen laajan Lounais-Suomen seurapiireistä kootun ystäväpiirin. Jyväskylän vuosinaan hän ystäväystyi myös nuoren Alvar Aallon kanssa ja sai ylipuhuttua tämän isäni kummiksi vuonna 1928. Perhealbumimme antaa isästäni ”Nappenista” värikkään kuvan. Viipurin kodissa pidettiin muun muassa karhujahdissa orvoksi jäänyttä karhupentua, ja useassa valokuvassa isoisäni esiintyy frakki- tai smokkipukuisena, teekkarihattu päässä ja snapsilasi kädessään. Tämä oli tietenkin kieltolain aikaa.

Isäni syntymän aikoihin isoisä ylennettiin Jyväskylästä Lounais-Suomen ratapiirin päälliköksi ja perhe muutti Turun Humalistonkadulle, rautatieasemaa vinosti vastapäätä olevaan suureen punatiilirakennukseen. Kesäkuun alku merkitsi siellä aina muuttoa Kuggvikin huvilaan Korppooseen, josta isoisä Sandels-laivalla kävi töissä Turussa. Tärkeintä lienee kuitenkin ollut ehtiä lounaalle Svenska klubbeniin, jossa tarjolla oli myös illallista, kun kaupunkiin jäätien yöksi. Paluumatka sujui yleensä hyvässä seurassa Sandelsilla, whistiä ja bridgeä pelaten.

Kortinpeluulla on aina ollut keskeinen asema perheessäni. Korppoon valokuvissa 1930-luvulta näkyy valkopukuisia rouvia ja hattupäisiä herroja korttipöydän ääressä. Eräs perhelegenda kertoo isän sedästä Emilistä, ylipainoisesta, mutta kaljupäisenä ja parrakkaana kuitenkin elegantista asemapäälliköstä, joka oli naimisissa yritteliään Ina-tädin kanssa. Inan mukaan nimetty menestyksellinen perheyhtiö vei muun muassa poronjäkelää Saksaan hautajaisseppeleitä varten. Vaimonsa kuoltua vain viisikymmenvuotiaana Emil-setä istui joskus 30-luvun lopulla Kuggvikin huvilan suurella avoverannalla pelaamassa bridgeä, kun hänen partnerinsa tarjosi väärin. Tämä sai Emilin raivostumaan ja aikansa huudettuaan hän sai sydänkohtauksen. Kymmenvuotias isäni komennettiin hakemaan apua kunnanlääkäriltä runsaan kilometrin päästä lahden toiselta puolelta. Emil-setä kuljetettiin Turun yliopistolliseen keskussairaalaan ja jäi henkiin.

Vuonna 1915 isäni isä oli Viipurissa mennyt naimisiin parikkalaisen Lydia (Ljudi) Helena Matikaisen (1890–1964) kanssa. Hän puhui täydellistä ruotsia ja oli kiistaton perheen pää. Muistan hyvin, miten äitinkin lapsuudessani pelkäsi vierailuja Korppoon huvilalla, jossa tiesi joutuvansa anoppinsa tarkkailun kohteeksi. Ljudi-isoäiti ei juurikaan sulattanut miehensä alkoholin käyttöä ja kortinpeluuta, mutta ei sille paljoa mahtanut. Siksi hän keskittyi kolmen lapsensa, vuonna 1917 syntyneen Pehrin ja vuonna 1928 syntyneen isäni Brorin ja hänen kaksoissisarensa Helenan, kasvatukseen. Pehr avioitui sittemmin suomenmielisen Aino-tädin kanssa ja suomensi nimensä Valpolaksi.

Yllättävää kyllä sukupuoliroolit olivat äitini Turun-kodissa hyvin samanlaiset. Isoäitini Tyyne Maria Isakson (s. Aaltonen) johti rautaisin ottein perimäänsä isohkoa kiinteistöä Luostarinmäellä. 1880-luvulta peräisin olevissa puutaloissa asui omistajaperheen lisäksi monia vuokralaisia. Siellä oli myös talouspuutarha ja jopa yleinen sauna. Aivan kuten isäni äiti, oli Tyyne jo ennen avioitumistaan Willgott Isaksonin kanssa siirtynyt käyttämään lähes yksinomaisesti ruotsin kieltä. Mutta kun äitini isoveljen Michaelin piti 1930-luvun alussa siirtyä oppikouluun, isoäiti päätti, että se olisi parasta käydä suomenkielisenä. Vuonna 1940 äitini seurasi veljensä jälkiä. Oppikoulussa äitini päätti luopua ensimmäisen etunimensä Solveigin käytöstä. Marita oli luokkatovereille helpompi lausua.

Enoni Michael toimi sodassa ensin kaukopartiomiehenä, suoritti upseerikoulun ja siirtyi sodan jälkeen ammattiupseeriksi ilmavoimiin. Hän suomensi samalla nimensä Mikko Iireksi ja jäi Puolustusvoimista eläkkeelle everstiluutnanttina siirtyen Ahlströmin Varkauden tehtaiden henkilöstöpäälliköksi. Isoisä Wilgott on ainoa isovanhemmistani, jonka opin kunnolla tuntemaan. Hän oli hiljainen ja vaatimaton Keskinäisen vakuutusyhtiö Sammon isännöitsijä, joka isoäidin kuoltua syöpään 1960 vietti aikaansa perheen Hirvensalon huvilalla Turun eteläpuolella. Siellä hän opetti minut

kalastamaan ja käyttämään Stiw-nimisen huviveneen 1960-luvulla korvanneen pikkuveneen kovaäänistä Clinton-merkkistä sisämoottoria.

Vanhempani

Äitini Solveig Marita Maria Isakson syntyi lokakuussa 1929, ja hän oli siten liian nuori osallistuakseen, muuten kuin talkootöissä ja pikkulottana, sotaan. Suoritettuaan ylioppilastutkinnon Turun Yhteiskoulussa hän aloitti opintonsa Åbo Akademin kauppakorkeakoulussa valmistuen diplomiekonomiksi 1950. Avioiduttuaan isäni kanssa vuonna 1951 he muuttivat Helsinkiin ja äitini ryhtyi kauppaopiston laskentatoimen opettajaksi. Synnytettyään minut vuonna 1952 ja sisareni Annin neljä vuotta myöhemmin hän palasi opintielle ja suoritti vuonna 1959 kauppatieteiden maisterintutkinnon. Erottuaan kolmekymmentä vuotta myöhemmin isästani hän muutti Tansaniaan viettäen valtaosan seuraavasta kahdesta vuosikymmenestä erilaisissa kehitys yhteistyötehtävissä Afrikassa eläköityen 68-vuotiaana vuonna 1997.

Äitini on aktiivinen, mutta samalla lämmin ja empaattinen ihminen. Hänen tiedonjansansa on ajoittain uuvuttavaa varsinkin ihmisille, jotka eivät aiemmin ole sitä kohdanneet. Hän on hyvin ulospäinsuuntautunut ja, toisin kuin isälläni, hänellä on laaja ystäväpiiri, jossa on edustettuina monia ammatteja ja kansallisuuksia. Hän inhoaa muodollisia tilaisuuksia ja saattoikin isäni epätoivon partaalle kieltäytyessään säännöllisesti osallistumasta presidentin itsenäisyyspäivän vastaanotolle, jota hän piti yliarvostettuna ja sivistymättömänä tilaisuutena. Yleensä hän kuitenkin lopulta taipui isäni tahtoon. Vanhemmalla iällä hän palasi nuoruutensa harrastukseen, luontoaiheiseen maalaukseen.

Äitini on pohjimmiltaan hyvin vahva ihminen, joka on kulkenut omia polkujaan. Hän piti Töölössä sijainneen kotimme koossa

isäni epäsäännöllisen elämän ja oman orastavan radikalismini ravistellessa sen perustuksia. Isäni sairastui vakavasti kaksikymmentä vuotta avioeron jälkeen, mutta silti äitini matkusti hänen seuranaan Italiaan erikoishoitoon. Äidin lämmin inhimillisuus teki hänet, oman äitinsä ja anoppinsa tapaan, avioliittonsa vahvaksi osapuoleksi.

Yleisesti ”Bunttana” tunnettu isäni Bror Arne Napoleon kävi Åbo Svenska Samskolania, josta hän valmistui ylioppilaaksi vuonna 1945 suorittettuaan sitä ennen vuoden pituisen vapaaehtoisen varusmiespalveluksen. Kaksi vuotta myöhemmin, 19-vuotiaana, hän valmistui diplomiekonomiksi ja sai ensimmäisen työpaikkansa Neulomo Oy:stä, mutta siirtyi kohta eteenpäin Finnpapiin. Hän jatkoi maisteriopintojaan Åbo Akademiassa samalla, kun hän aloitti oikeustieteen opinnot Helsingin yliopistossa. Valmistuttuaan oikeustieteen kandidaatiksi hän uneksi akateemisesta urasta, mutta päätti kuitenkin opintonsa vuonna 1957 oikeustieteen lisensiaatin tutkintoon.

Lukeminen oli isäni suuri, lähes pakkomielteeksi kehittynyt harrastus. Hän luki usein kirjaa jopa kävellessään kylätietä kauppaan kesämökkimme maisemissa. Lapsuudenkotini työhuoneessa leijui aina hiukan epämiellyttävä painomusteen ja pölyn haju, joka oli lähtöisin metrinkorkuisista sanomalehtipinoista. Isäni vaati nimittäin äitiäni ja kotiapulaista säästämään kaikki ne lehdet, jotka ulkomaanmatkan tai muiden kiireiden vuoksi oli jäänyt häneltä lukematta. Lukemisessaan hän oli kaikkiruokainen, siirtyen kaukokirjallisuudesta aikakauslehteen ja siitä edelleen johonkin muistioon noin viidentoista minuutin välein. Pidin jo lapsena tätä ”systemiä” järjettömänä. F. Scott Fitzgeraldin *Tender is the Night* mielestäni kärsi siitä, että sitä jaksotettiin *Time*-lehden ja jonkin Teollisuusliiton raportin väliin.

Raha ei motivoinut isääni. Vaatimattomasta varallisuudestaan huolimatta hän ei kantanut huolta perheensä taloudellisesta toimeentulosta. Hän oli vakuuttunut siitä, että hänelle aina mak-

settaisiin riittävää palkkaa. Omasta mielestään hän oli *brahmiini*, ympäristöään lahjakkaampi johtaja ja opettaja, jonka kuului auttaa ja ohjata heikompia ja vähemmän lahjakkaita. Buntan tuttavapiiriin kuului monia liikemiehiä ja sijoittajia. Tuttavuus syventyi kuitenkin harvoin ystävyydeksi, koska kenellekään ei voinut jäädä epäselväksi se, ettei hän juurikaan kunnioittanut heidän aikaansaannoksiaan.

Isäni jätti pian Finnpapin taakseen siirtyäkseen konttoripäälliköksi ja sitten apulaisjohtajaksi Telko-nimiseen kauppahuoneeseen, jolla oli teräs- ja kumituotteiden agentuureja. Hänen älynsä ja kielitaitonsa – isä puhui kuutta tai seitsemää kieltä jotenkuten sujuvasti – saivat huomiota osakseen ja ura jatkui nousujohteisena. Vuonna 1958 hänet palkattiin johtajaksi Teollisuusliittoon, missä hän nopeasti yleni toimitusjohtajaksi. Jälkikäteen on selvää, että kaikki kävi liian nopeasti. Isän nopeälyinen ja usein ylimielinen olemus peitti alleen kokemattoman ja sosiaalisesti kömpelön nuoren miehen, jolla oli vaikeuksia sopeutua rintamamiesten dominoimaan ympäristöön. Lopputuloksena oli ristiriitoja patruunoiden kanssa, ja vain pari vuotta myöhemmin isä siirtyi Metalliteollisuusliiton toimitusjohtajaksi.

Vielä oli kuitenkin monia, jotka pitivät hänen lahjojaan puutteita tärkeämpinä. Vuonna 1966 Yhdyspankin pääjohtaja Göran Ehrnrooth tarjosi hänelle Fiskarsin varatoimitusjohtajuutta. Yhtiö oli toimitusjohtajansa Fjalar Holmbergin johdolla ajautunut syvään kriisiin. ”Ei ole niin hyvää yhtiötä, etteikö huono johtaja voisi sitä tuhota, eikä niin huonoa yhtiötä, ettei hyvä johtaja voisi sen korjata”, selitti isäni itsevarmuutta uhkuen äidilleni ja minulle päätöstään ottaa tehtävä vastaan. Olisiko hän todella ollut tuo mies jäi näkemättä, koska jo kaksi vuotta myöhemmin sekä hän että Holmberg olivat työtä vailla uuden sukupolven ottaessa Göran J. ”Mulle” Ehrnroothin johdolla Fiskarsissa ohjaket käsiinsä. Isä siirtyi väliaikaisesti ulkoministeriön palvelukseen vetämään Nordek-neuvotteluja yhteispohjoismaisen talousalueen luomiseksi.

Reilua vuotta myöhemmin, vuonna 1969, isäni nimitettiin kauppaja- ja teollisuusministeriön kansliapäälliköksi. Hän hoiti virkaansa vaihtelevalla menestyksellä 24 vuoden ajan. Tehtävä sopi hänelle hyvin. Idänkaupan ja sääätelytalouden Suomessa kauppaja- ja teollisuusministeriöllä oli keskeinen rooli talouselämässä. Isä runnoi presidentin ja yhteensä yli kahdenkymmenen ministerin toimeksiannosta läpi monta suurta projektia: Tornion terästehtaan rakentamisen, Olavi J. Mattilan nimityksen Enson ja Valmetin puheenjohtajaksi, Valcon alasajon ja Mattilan erottamisen. Parhaimpana esimiehenään hän piti Ulf Sundqvistiä.

Isäni henkilökohtaiseksi onnettomuudeksi muodostui se, että valtaosa kauppaja- ja teollisuusministereistä olivat aivan liian heikkoja pitääkseen kansliapäällikkönsä kurissa. Poliittisen ohjauksen puutteessa hänen persoonallisuutensa heikommat piirteet saivat liikaa tilaa. Pian 50-vuotispäivänsä jälkeen tammikuussa 1978 isä sai sairauskohtauksen, jonka seurauksena oli tehtävä valinta. Jos hän ei luopuisi alkoholista, hänen jäljellä olevat elinvuotensa olisivat yhden käden sormilla laskettavissa. Voimakastahtoiselle ihmiselle ratkaisu oli itsestään selvä, ja isäni vietti seuraavat viisitoista vuotta ilman alkoholin pisaraakaan. Elämänsä viimeisinä vuosina hän joi viiniä kohtuullisesti.

Erikoisista luonteenpiirteistään huolimatta isästäni tuli kuitenkin 1980-luvulla eräänlainen ”järjen ääni” suomalaisessa yhteiskunnallisessa ja poliittisessä keskustelussa. Hän ei ehkä aina valinnut sanojaan oikein, mutta hänen kärjekkäät mielipiteensä maatalouspolitiikasta, julkisesta hallinnosta, valtionyhtiöistä ja monesta muusta asiasta olivat raikas tuulahdus jälkikekkoslaisessa Suomessa. Asettuessaan RKP:n ehdokkaaksi vuoden 1991 eduskuntavaaleihin hän (monen muun tavoin) piti läpimenoaan varmana. Parinsadan äänen tappio tuolloin täysin tuntemattomalle vasemmistoliberaalille Eva Biaudet’lle oli hänelle shokki.

Loppujen lopuksi en muista lapsuusvuosiltani isästäni paljoakaan. Hänellä ei ollut perinteisiä harrastuksia. Kesäloman aikana

hän istui yleensä huvilamme verannalla lukemassa. Aurinkoisina päivinä hän kantoi tuolin rannalle ja jatkoi siellä lukemista, ja jos luvassa oli yleisurheilua, hän otti transistoriradion mukaansa. Täydellinen välinpitämättömyyteni kilpaurheilua kohtaan juontaa varmaan juurensa lapsuuden iltapäiviin, kun isä vaati minua pitämään itselleen seuraa rannalla radion urheiluselostuksia kuunnellen. Hän ei myöskään osoittanut merkittävää kiinnostusta koulunkäyntiäni kohtaan. Minun edellytettiin suoriutuvan koulusta hyvin ilman sen suurempaa ohjausta tai apua. Neuvojen puute oli sikäli hyvä asia, että se teki minusta auktoriteetteja vieroksuvan autodidaktin, itseoppineen nuorukaisen.

Vanhempani herättivät minussa, kumpikin omalla tavallaan, älyllisen uteliaisuuden ja elinikäisen kiinnostuksen historiaan ja kirjallisuuteen. Kotoa perin myös kunnianhimon, halun tehdä elämästäni jotakin, mikä on suuresti auttanut sen risteyskohdissa, kuten vuosina 1971 ja 1992. En tullut mistään suomenruotsalaisesta mallikodista; silti sain kotoa paljon. Kumpikaan vanhemmistani ei arvostanut taloudellista menestystä erityisen suuresti. Heidän mielestään menestys mitattiin sivistyksessä, oppimäärissä ja yhteiskunnallisessa vaikutusvallassa. Kun teinikapinani jälkeen ja perustutkinnon suoritettuani päätin jäädä yliopistomaailmaan, luulin tehneeni itsenäisen päätöksen välttää niitä urapolkuja, joilla isäni vaikutusvalta olisi ollut minulle avuksi. Itse asiassa valintani heijasti juuri niitä arvoja, joita minuun oli lapsuudenkodissani istutettu.

PUNAISSA VIRRASSA

Synnyin Helsingin Kätilöopistolla 10. lokakuuta 1952. Opisto sijaitsi Neitsytpolulla Kaivopuiston liepeillä, viime vuosisadan lopulla rakennetuissa puutaloissa kallioisella tontilla, joka nykyään kuuluu Venäjän suurlähetystölle. Syntymäni aikoihin vanhempani asuivat vielä hyvin vaatimattomasti Vallilan Mäkelänkadulla, josta he muuttivat vastarakennettuun Haagaan. Ennen neljättä syntymäpäivääni he ostivat edustavamman asunnon Kasarminkadulta, Kirurgista sairaalaa vastapäätä, vain parinsadan metrin päästä syntymäpaikastani.

Arkkiatri Arvo Ylpön neuvoja noudattaen äitini ilmoitti minut heti Kasarminkadulle muutettuamme sen aikaiseen päivähoidon, Vuorimiehenkadun puistoon, jonne minut vei päivittäin lastenhoitaja. Sieltä löysin ensimmäisen ystäväni, Bendi ja Jutta Zilliacusin Stefan-pojan. Tärkein muistoni tältä ajalta on onnettomuus. Syyskuussa 1957 onnistuin tippumaan kiipeilytelineeltä ja katkaisemaan oikean käsivarteni kahdesta kohtaa. Jouduin kestämään eetterinukutuksen ja kipsattua kättä viitisen viikkoa. Leikkauksen jäljiltä minulla on hyvin toimiva, joskin hieman vino oikea käsivarsi.

Kasvatukseni jatkui Marias Asyl -nimisessä päiväkodissa Isolla Roobertinkadulla, josta 1. syyskuuta 1959 siirryin äitini saattamana ”Bananiin”, nykyiseen Cygnaeuksen peruskouluun Ratakadun ja Merimiehenkadun kulmassa. Minulla oli jo tuolloin vaikeuksia sopeutua perinteiseen kuriin ja järjestykseen, ja pääsin siksi luokanvalvojani rouva Gustafssonin ja varsinkin kolmosluokan

rouva Häyrysen johdolla varsin nuorena perehtymään suomalaisen koulujärjestelmän kurinpitomekanismeihin.

Alkukesästä 1962 osallistuin yhdeksänvuotiaana elämäni ainoaan pääsykokeeseen Brobergska samskolanissa, nykyisessä designmu-seossa. Pääsin oppikouluun, joskaan en koskaan käynyt ”Brobania”. Samana kesänä vanhempani ostivat uuden asunnon Vänrikki Stoolinkadulta ja minä aloitin oppikoulun Töölön torin laidalla sijaitsevassa Nya Svenska Samskolanissa, ”Lönkanissa”. Kolmisen vuotta oppikoulua sujui ilman mainittavia ongelmia, mutta neljän-nellä luokalla trendi muuttui. Lukuaineiden keskiarvoni, joka vie-lä toisella luokalla oli ollut täysi kymppi, alkoi laskea samalla, kun arvosanani huolellisuudesta ja tarkkaavaisuudesta otti pidemmän askeleen alaspäin. Seuraavana syksynä tapasin sitten *nemesiksieni*, Rut Löfin, lähes kuusikymmenvuotiaan vanhanpiian, jolla oli suu-ria vaikeuksia painonsa kanssa ja joka tietävästi oli näkemyksiltään hyvin konservatiivinen. Seuraavat vuodet muodostuivat kilpajuok-suksi siitä, saisiko maisteri Löf minut kiinni jostain, jolla voisi pe-rustella erottamistani koulusta ennen pääsyäni lukion suojaan.

Siinä kisassa minulla oli vain yksi, mutta sitäkin vaikutus-valtaisempi liittolainen, koulun rehtori Walter von Koskull. Hän oli useita historian oppikirjoja kirjoittanut vastikään Munkkiniemestä Lönkaniin siirtynyt filosofian tohtori ja dosentti. Von Koskullin huomaama jo tuolloin herännyt kiinnostukseni historiaan yhdistet-tynä hänen liberaaliin maailmankatsomukseensa sai rehtorin katso-maan Rut Löfin ja eräiden muiden opettajien hänelle raportoimia rikkomuksiani läpi sormien. Syksyllä 1967 sain kuitenkin voimis-telunopettajaltamme, HIFK:in laitahyökkääjä Yrjö ”Ykä” Pärnä-seltä kuulla tilanteen opettajahuoneessa kärjistyneen. Jonkinlaise-na kompromissina erottamislinjalaisten ja liberaalimpien voimien välillä minut määrättiin kerran viikossa jäämään kouluun kirjoitta-maan historiallisia esseitä von Koskullin arvosteltaviksi.

Rangaistustani oli jatkunut joitakin viikkoja, kun koulupäi-vä katkesi siihen, että luokkahuoneeseemme astunut kasvoiltaan

hyvin kalpea opettaja asiaa sen enempää perustelematta ilmoitti, että voimme kaikki lähteä kotiin; iltapäivän tunnit oli peruttu. Koulun pihaan oli ajanut ambulanssi, ja kohta joku oli tietävinään, että suosituille rehtorillemme oli tapahtunut jotain. Seuraavana päivänä ymmärsimme vararehtorimme sananvalinnoista, että Walter von Koskull ilmeisesti oli ottanut oman henkensä. Miksi hän oli valinnut paikaksi työhuoneensa ja välineeksi – näin väitettiin – sotilaspistoolinsa, jäi meille epäselväksi. Minun kohdallani ”Kossanin” poismenolla oli välittömiä seuraamuksia. Jo seuraavalla viikolla opettajainkollegio päätti vararehtori Anita ”Lampan” Lampeniuksen johdolla – ilman varsinaista uutta syytä – erottaa minut kahdeksi viikoksi.

Opettajistani muistan erityisellä lämmöllä kolmea, joskin aivan eri syistä. Maud Ehrstedt oli koulutukseltaan sairaanhoitaja ja opetti suomen kieltä kahdelle ensimmäiselle luokalle. Hän oli myös Drumsö svenska samskolanin rehtorin Erik Ehrstedtin vaimo, mikä varmasti oli vaikuttanut hänen pätevyysarviointiinsa. Hänellä ei ollut suurta vaikutusta suomen kieleeni. Paikkansa lempiopettajieni joukossa hän onkin ansainnut arvioimalla kielitaitoni riittäväksi ja vapauttamalla minut sen perusteella suomen kieliopin opinnoista. Jotenkin onnistuin siirtämään tuon vapautuksen eteenpäin opettajamme vaihtuessa ja siksi olen, suomenruotsalaisille oppilaille harvinaiseen tapaan, säästynyt ablatiiveilta ja muulta Suomen kieliopilta.

Märta Olander ei varmaankaan ollut Helsingin paras englannin kielen opettaja, mutta piti luokassa kollegoitaan parempaa kuria ja puhui itse asiassa hyvää englantia. Myöntämällä minulle erivapauden piirtää luokkatovereitteni tehdessä englannin kielen harjoituksia hän on muurannut voimakkaan anglofiliani ensimmäisen peruskiven. Suurimman tilan sydämestäni on kuitenkin vallannut nuori historian opettajamme Mona Hallbäck (sittemmin taas Hemmer), joka oli kirjailija Jarl Hemmerin pojantytär. Liian lyhyeksi jääneen elämänsä aikana isä-Hemmer lunasti itselleen paikan merkittävien

suomenruotsalaisten kirjailijoiden joukossa romaanillaan *En man och hans samvete*, jossa hän haastoi perinteisen ”valkoisen” version vapaussodan jälkiselvittelyistä. Se käännettiin myös suomen kielelle, ja Toivo Särkkä teki siitä filmin 1918, jossa Åke Lindman näytteli pääosaa.

Nuoresta iästään huolimatta Mona oli hieno esimerkki perinteisen suomenruotsalaisen liberalismiin elinvoimaisuudesta. Hän oli yleisesti pidetty ja onnistui persoonallisuutensa voimalla pitämään levottoman luokan jonkinlaisessa kurissa turvautumatta tuolloin yleisessä käytössä olleisiin kurinpidollisiin menetelmiin. Yhdistämällä historian oman aikamme trendeihin ja kirjallisuuteen hän herätti oppilaisiaan elävän kiinnostuksen ihmiskunnan kehityksen syy-seuraussuhteita kohtaan. Muistan varsinkin keskustelumme totalitarismista ja George Orwellin kirjasta 1984, jossa sosialismia puolustaessani jäin häviölle. Valoisalla ja liberaalilla suhtautumisellaan sekä oppiaineeseensa että aikakauden yhteiskunnallisiin virtauksiin Mona onnistui istuttamaan oppilaisiinsa terveen kunnioituksen historiallista perintöämme kohtaan.

Teinihippi

1960-luku oli erikoista aikaa, jolloin monet yhteiskunnan raja-aidat kaatuivat rymisten. Nuorison esiinmarssi, rokkimusiikki, kansalaisoikeus- ja hippiliikkeet, huumeet ja vasemmistolaisuus määrsivät länsimaailmalle aivan uuden tahdin. Jälleenrakennus toisen maailmansodan jäljiltä oli valmis, ja Yhdysvaltain talouden kasvuvauhti hidastui, kun Vietnamin sodan kustannuksia yritettiin katata veroja korottamalla ja säätelyä lisäämällä. Sotaan joutumista pelkäävä nuoriso nousi kapinaan porvarillisen yhteiskunnan valheellisuutta ja imperialismia vastaan hakien uusia vastauksia vasemmistolaisilta ajattelijoilta ja varsinkin marxilaisuudesta. Yhdysvaltain kamppuksilta levisi maailmaan oppositioliike, joka Suomessa

ajautui lähemmäksi perinteistä laitavasemmistoa kuin muualla. Tässä valtavirtauksessa minä vartuin aikuiseksi.

Aloitin matkani vasemmalle kesällä 1968 sisustamalla, vanhempieni luvalla tosin, töölöläishuoneeni uusiksi. Yhdessä ystäväni Ulf Hindströmin kanssa maalasimme sen pisimmän seinän oranssinpunaiseksi, johon sitten piirsimme valtavan hämähäkin seitin, jonka keskelle ripustimme kuvan Urho Kekkosesta. Toisille seinille maalasimme luonnollisen kokoisen mustavalkoisen muotokuvan idolistamme Eric Claptonista kitaroineen, kaksimetrisen sarjakuva-hahmon syömässä rypäleitä olympialaisten voittajana sekä psykeedelisen taivasmotiivin, jossa pilviin oli punaisella kirjoitettu ”Che” toista esikuvaamme, juuri edesmennyttä vallankumoussankari Guevara kunnioittaaksemme. En vielä kukaan ymmärrä, miksi vanhempani antoivat tähän lupansa.

Jo tätä ennen huomiota oli herättänyt sinänsä vaatimaton yhteiskunnallinen aktiviteettini, jonka ensisijaisena tarkoituksena oli ollut haastaa riitaa erikoisen ja konservatiiviksi profiloituneen luokkatoverini Knut von Alfthanin kanssa sekä samalla ärsyttää luokanvalvojaani Rut Löfiä. Huhtikuussa 1968 kolme teinikunnan vaikuttajaa, tulevat tohtorit Mats Brommels, Per-Edvin Persson ja Dan Apter lähestyivät minua kysyen, ryhtyisinkö teinikunnan puheenjohtajaksi. Salaliiton neljäs pyörä oli teinikunnan sihteeri, sittemmin hyvä ystäväni, pankinjohtajakollegani ja Sammon hallituksen edellinen varapuheenjohtaja Eira Palin, joka samalla esitti minulle kutsun jo legendaarisiksi muodostuneisiin kotibileisiinsä. Olin kutsusta aivan liian imarreltu ottaakseni sen vastaan.

Järjestökokemukseni oli vaatimaton. Olin pari vuotta aiemmin päättänyt partiolaisurani vartion johtajana. Johtamistaidon puutteeni eivät kuitenkaan olleet ainutlaatuisia, ja siksi tulevan teinikunnan puheenjohtajan kuului kesällä ennen virkaanastumistaan osallistua ruotsalaisen teiniliiton FSS:n kesäkurssille, joka järjestettiin vuoden 1968 elokuussa kymmenen vuorokauden mittaisena Karjaan Kisakeskuksessa. Sitä vetivät Jan ”Jackie” Furstenborg,